

Redovisning av åtgärdsprogram för skalbaggar i eklågor, 2017–2022

Ampedus nigerrimus Blanksvart rödrock (Eksvartrock)

Aesalus scarabaeoides Brunoxe

Gnorimus variabilis Svart guldbagge

Prostomis mandibularis Plattkäkbagge

Hotkategori:

Starkt hotad (EN): 4 arter

Rapporten har upprättats av
Isabel Vitaskär, Länsstyrelsen i Blekinge län

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor 2017–2022 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Blekinge län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för skalbaggar i eklågor, ISBN 978-91-620-6507-2.

Stockholm december 2023

Maria Widemo
Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktigt mål	7
Kortsiktigt mål	8
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	10
Dialog och samverkan	10
Information och dialog	10
Områdesskydd	11
Aktiva åtgärder i fält	12
Restaurering och skötsel	12
Datinsamling och analyser	14
Inventering och uppföljning	14
Kostnad av genomförda åtgärder	16
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	17
Dialog och samverkan	17
Samverkan med andra aktörer	17
Områdesskydd	17
Restaurering och skötsel	18
Datinsamling och analyser	19
Inventering och uppföljning	19
Populationsutveckling	20
SLUTSATSER	21
PUBLIKATIONSLISTA	24

Sammanfattning

Åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor omfattar fyra arter; blanksvart rödrock (eksvartrock) *Ampedus nigerrimus*, brunoxe *Aesalus scarabaeoides*, svart guldbagge *Gnorimus variabilis* och plattkäkbagge *Prostomis mandibularis*. Samtliga fyra arter hotas både i Sverige och globalt av att de lokala populationerna är små samt att de är isolerade från andra lokala populationer. Det långsiktiga målet är att samtliga arter lever i livskraftiga populationer år 2030.

Åtgärdsprogrammet innefattar tre olika delar; dialog och samverkan, aktiva åtgärder i fält samt datainsamling och analyser. Inom dialog o samverkan har man jobbat med olika informationsinsatser som kurser och tryckning av skyltar vilket lett till att fler har fått kunskap om åtgärdsprogrammets arter och dess livsmiljöer. Flera län har även jobbat med områdesskydd och under programperioden har två nya naturreservat bildats.

En viktig del av åtgärdsprogrammet är att öka mängden lämpliga habitat för arterna. Exempel på åtgärder man jobbat med är utläggning av stockar, mulmholkar och friställning av träd. Genom olika samarbeten har även medlen i åtgärdsprogrammet växlats upp och lett till att betydligt fler åtgärder kunnat genomföras. Exempelvis har man samarbetat med Skogsstyrelsen, kommuner och olika Life-projekt.

Inventering av arterna i åtgärdsprogrammet har gjorts i flera län. Två nya lokaler hittades under inventeringarna, en för plattkäkbagge och en för svart guldbagge.

Arterna i programmet förekommer fortfarande endast på få lokaler vilket gör att framtidsutsikterna är osäkra. Det tar tid att skapa rätt förutsättningar för arterna i programmet och vi vet ännu inte vad som är optimala åtgärder, då det tar lång tid att utvärdera. Programmet bör därför förlängas med en uppdaterad åtgärdstabell.

Bakgrund

Åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor omfattar fyra arter; blanksvart rödrock (eksvartrock) *Ampedus nigerrimus*, brunoxe *Aesalus scarabaeoides*, svart guldbagge *Gnorimus variabilis* och plattkäkbagge *Prostomis mandibularis*. Dessa arter lever främst i grövre rötad ekved, vanligen i liggande stammar. Svart guldbagge kan även leva i grova ihåliga ekar, både levande och döda, medan plattkäkbaggen även kan leva i grova liggande stammar av tall och bok. Samtliga fyra arter hotas både i Sverige och globalt av att de lokala populationerna är små samt att de är isolerade från andra lokala populationer. Orsaken till att arternas tillbakagång är att grova rötade ekar minskat sedan början av 1800-talet. Förmodligen har även mikroklimatet runt hålträden och de döda träden blivit kallare genom att skogarna har blivit mer slutna och ängs- och hagmarkerna vuxit igen. Mer information om arterna finns i Naturvårdsverkets rapport 6507 Åtgärdsprogram för skalbaggar i eklågor, 2012–2016.

Åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor har upprättats av Sven G. Nilsson på uppdrag av Länsstyrelsen i Blekinge och gällde först åren 2012–2016. 2017 gjordes en slutredovisning av programmet med förslag till uppdatering av åtgärdstabellen och de kortsiktiga målen. Naturvårdsverket beslutade den 13 december 2018 att fastställa en uppdaterad åtgärdstabell och uppdatera de kortsiktiga målen för åtgärdsprogrammet (ärende NV-08801-18). Åtgärdsprogrammet förlängdes och har sedan gällt åren 2017–2021. Programmet skulle ha redovisats 2022 men blev förlängt ytterligare ett år. Denna slutredovisning avser därför åren 2017–2022.

Totalt nio län (D, E, G, H, I, K, M, O och U-län) omfattas av de förslagna åtgärderna i åtgärdsprogrammet. Samtliga län utom M-län har bidragit till slutredovisningen.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor 2012–2016 och uppdateras i den uppdaterade åtgärdstabellen för skalbaggar i eklågor 2017–2021 lyder:

Vision

Visionen är att återskapa livskraftiga populationer av åtgärdsprogrammets arter i nio områden: Hornsöområdet i östra Småland, Halltorps naturreservat på Öland, Söderåsens nationalpark i Skåne, Vambåsa–Almö–Tromtö i Blekinge, Värnanäs, Strömsrum och Em i östligaste Småland, Hallands Väderö och Gotska Sandön. På längre sikt bör mer kontinuerliga förekomster byggas upp på fastlandet i sydöstra Sverige, så att de olika lokala populationerna inte förblir isolerade.

Eftersök av arterna i andra områden kan utöka denna lista på nio områden, men bara marginellt. Ytterligare lämpliga områden kan upptäckas vid eftersök av arterna. Dessutom bör det satsas på några utpostområden för svart guldbagge längre norrut, till exempel Toftaholm i Småland, V. Tunhem i Västergötland, Strömsholm i Västmanland och något område i Östergötland.

Idag har kunskapen om spridningsförmåga samt krav på substratmängd och områdesstorlek bristfälliga varför visionen behöver justeras och preciseras när mer kunskap framkommit. Antalet lågor lämpliga för de ingående arterna bedöms för varje lokal vara minst ett hundratal, men tätheten bör inte understiga 10 grova döda ekar per hektar. Denna bedömning är dock mycket osäker, och nivån kan därför vara för låg.

Långsiktigt mål

Det långsiktiga målet är att samtliga arter lever i livskraftiga populationer år 2030, både i Halltorpsområdet på Öland och i ett större område i Hornsö Ekopark och anslutande naturreservat, i östra Småland. I det senare området är det särskilt viktigt att ”bygga samman” de små reliktförekomsterna, som nu ligger flera kilometer ifrån varandra. Lämpliga delområden inom Hornsö Ekopark ska 2030 ligga så nära varandra att minst en individ per generation kan sprida sig till närliggande delområde och föröka sig. Eftersom det f.n. inte är känt hur långt arterna kan sprida sig är det behövliga avståndet mellan olika lokala populationer också okänt. Utifrån kunskap om andra vedinsekters spridning, särskilt läderbaggens, bedöms 200–500 m vara rimliga avstånd mellan lokala populationer för att uppnå den önskvärda spridningen.

För svart guldbagge bör livskraftiga populationer även finnas åtminstone på Hallands Väderö i Skåne, området mellan Ronneby och Karlskrona i Blekinge, Toftaholm i Småland, V. Tunhem i Västergötland, Djursö – Eknön i Östergötland,

Strömsholm i Västmanland samt ett område i östra Småland med det nuvarande största antalet delpopulationer. Dessa områden hyser för övrigt ett stort antal andra hotade arter knutna till gamla ekar. Inom 50 år bör antalet mycket gamla ekar (över 150 år) och grövre eklågor fördubblas i närheten av områden med aktuella arter inom en zon ut till minst en kilometer från nuvarande förekomstområden.

Kortsiktigt mål

Målet för 2021 är att kraftfulla restaureringsåtgärder (se Åtgärder) har räddat kvar åtgärdsprogrammets hotade arter på sina sentida lokaler och att de därefter kan bygga upp livskraftiga populationer i dessa områden.

Blanksvart rödrock, brunoxe och plattkäkbagge förekommer i stor utsträckning i samma typ av substrat och på gemensamma lokaler anges nedan antal ekstockar för arterna också gemensamt. Som grov ekstock avses en diameter över 40 cm och en stocklängd på minst 2 m, helst längre.

Brunoxe

Senast år 2021 finns det på artens kända aktuella lokaler:

- Minst 100 grova döda ekar.
- Tätheten av liggande grova döda ekar/ekstockar understiger inte 10 per hektar.
- Kunskapen om aktuella förekomster har ökat genom systematiskt eftersök på potentiella lokaler, särskilt i Blekinge och östra Småland i trakter med äldre fynd.

Blanksvart rödrock

Senast år 2021 finns det på artens kända aktuella lokaler:

- Minst 100 grova döda ekar.
- Tätheten av liggande grova döda ekar/ekstockar understiger inte 10 per hektar.

Plattkäkbagge

Senast år 2021 finns det på artens samtliga aktuella lokaler:

- Minst 100 grova döda ekar.
- Tätheten av liggande grova döda ekar/ekstockar understiger inte 10 per hektar.
- Kunskapen om populationens status i Söderåsens Nationalpark har ökat.

Svart guldbagge

För att öka de lokala delpopulationernas överlevnadschanser har restaureringsåtgärder och biotopvård genomförts vilket också har bidragit till att bibehålla så stor genetisk variation som möjligt.

Senast år 2021 finns det på artens samtliga aktuella lokaler:

- Minst 30 grova, ihåliga ekar i soligt läge.
- Tätheten av grova, ihåliga lövträd understiger inte 10 st./hektar.
- Samtliga lokaler har ett långsiktigt skydd, formellt eller frivilligt (till exempel naturreservat, naturvårdsavtal eller biotopskydd).
- I skötselplaner eller avtal ska skötseln gynna arten och dess miljöer.

Senast år 2019 finns det en färdig landskapsplan i artens kärnområde i östra Småland med syftet att binda samman de små nuvarande områdena så att spridning kan förekomma mellan delområdena. Syftet med landskapsplanen är att få en i trakten mer kontinuerlig population av gammelekar om 50–100 år, för att svart guldbagge där ska kunna bygga upp en livskraftig population på sikt.

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder som har genomförts samt kostnader under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Dialog och samverkan

Enligt åtgärdestabellen skulle det för aktuell programperiod utföras följande gällande information och rådgivning:

Tabell 1.

Åtgärd	Län	Genomfört
Upplysningskampanj	Södra Sverige	Delvis. Informationsinsatser har gjorts i flera län.
Översättning av åtgärdsprogrammet till engelska.		Nej. Ej prioriterat.
Regelbunden kontakt med skogliga aktörer för att utbyta information och kunskap som kan vara till fördel för programmet.	Aktuella län	Ja
Upprätta landskapsplaner i östra Småland	H	Nej. Ej prioriterat.
<u>Områdesskydd</u>		
Utöka Halltorps naturreservat	H	Ja. Två nya reservat har bildats samt ytterligare ett på gång.
Områdesskydd av lokaler för svart guldbagge som idag saknar skydd.	Aktuella län	Delvis. Arbete pågår.

Information och dialog

Dessa insatser har gjorts i länen under programperioden:

Blekinge

Blekinge haft kontakt med markägare och planerat rådgivning och åtgärder för svart guldbagge i en igenvuxen betesmark i Elleholm under 2021.

Under 2017–2018 producerades och trycktes tre olika skyltar till bland annat kommunerna, som handlar om skyddsvärda träd och dess invånare.

Gotland

På Gotska sandön hölls en kurs under 2017 där bland annat plattkäkbaggens substratval i form av brunrötade tallågor diskuterades i fält.

Södermanland

Södermanland anordnade ett informationstillfälle/exkursion under 2020 i samband med ett möte för naturskollärare från Södermanland och Stockholmsområdet.

Västmanland

Västmanland har under 2022 påbörjat diskussioner kring att restaurera 2 områden om totalt 35 hektar ekklädd betesmark. Förankring hos 6 markägare, 2 djurhållare och kommunen har gjorts. Arbetet finansieras av Landsbygdsprogrammet, ett rikt odlingslandskap. Berör även åtgärdsprogrammet för läderbagge.

Områdesskydd

Blekinge

Blekinge har kontaktat markägare om att bilda naturvårdsavtal i ett område med svart guldbagge (Elleholm) men markägarna var ej intresserade (2021).

Gotland

Personal från ÅGP har deltagit i arbetet med en ny skötselplan för Gotska sandöns nationalpark (2018).

Kalmar

De nya naturreservaten Rälla-Ekerum och Västra Sörby har tillkommit under programperioden. Vidare pågår reservatsbildning söder om Rälla-Ekerum. Samtliga naturreservat ligger i anslutning till Halltorps naturreservat.

Västmanland

I Västmanland har man jobbat med att bilda ett reservat vid lokalen Älghagen, vilket gör att lokalen för svart guldbagge kommer att skyddas. Arbetet fortgår.

Aktiva åtgärder i fält

Enligt åtgärdstabellen skulle det för aktuell programperiod utföras följande gällande aktiva åtgärder i fält:

Tabell 2.

Åtgärder i fält	Län	Genomförts
Om grova ekar tas ned läggs dessa stockar ut vid kända artförekomster i närheten.	Aktuella län	Ja. Genomfört i flera län.
Utläggning av ca 100 grövre ekstockar där blanksvart rödbeck och eventuellt plattkäbagg lever kvar.	H	Delvis. Stort antal utlagda men ej 100/lokal ännu.
Utläggning av 50 – 100 grövre ekstockar där brunoxen lever kvar.	H, K	Delvis. Åtgärder inom Life BTG på Tromtö och Björnö.
På lokaler för svart guldbagge med mindre än 20 gamla ekar, läggs 10–100 grova ekstockar ut i soligt läge.	Berörda	Delvis. utlagt i Halltorps naturreservat samt åtgärder inom Life BTG på Tromtö.
Friställning av grova lövträd och efterträdare på lokaler med svart guldbagge.	Aktuella län	Ja. Genomfört i flera län.

Restaurering och skötsel

Dessa åtgärder har utförts i länen under programperioden:

Blekinge

Under 2020 har 12 mulmholkar placerats ut i fyra områden, för att gynna svart guldbagge och läderbagge med flera. Flytt av grova ekstockar har gjorts till Tromtö naturreservat.

Inom projektet Life Bridging The Gap (pågick under 2016–2023) har åtgärder gjorts som gynnar bland annat brunoxe och svart guldbagge. På Tromtö har 45 ha igenvuxen ekhagmark restaurerats och 13 mulmholkar har placerats ut.

2021 friställdes grova ekar och efterträdare inom ett område med svart guldbagge (Fornanäs 1,5 ha) och i ett annat område i närheten av detta (Angelskog, 1,2 ha).

Gotland

Naturvårdsbränning planerades att göras på Gotska sandön under 2021 men blev då inställd. Genomfördes istället under 2022, 20 ha.

Kalmar

Inköp av 300 stockar för utplacering i lämpliga områden (2017).

Cirka 25 ekstockar av dessa har hittills lagts ut i Björnö naturreservat.

Södermanland

Frihuggningar av träd har utförts både inom åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd, men även inom förvaltningen. Åtgärderna har inte gjorts specifikt för arterna i programmet för skalbaggar i eklågor men gynnar även dessa. ÅGP gjorde ca 200 st. frihuggningar/år, av framförallt ek, under åren 2018–2019, och ca 50–100 frihuggningar/år under åren 2020–2022. Inom förvaltningen frihögs ca 50–100 träd/år. Under åren 2020–2021 sattes 7 mulmholkar upp i länet, alla i skyddade områden (4st). Tillverkningen och uppsättningen av mulmholkar gjordes i samarbete med Skogsstyrelsen och Naturnära jobb.

Västmanland

Utläggning av död ved på 3 lokaler (för svart guldbagge), varav 2 st. i skyddat område och 1 st. utanför gjordes under 2017.

Röjning av 20 åkerholmar har gjorts under 2019 i Kungs-Barkarö (samma som läderbagge). Avtal har tecknats med markägarna om att kunna få lägga upp död ved på dessa holmar. Fortsatt röjning har genomförts kring de 20 åkerholmarna under åren 2020–2022. I samarbete med arbetslag i Kungsbarkarö kommun.

Västra Götaland

Slyröjning har utförts i ett område med svart guldbagge och i ett skyddat område med svart guldbagge har 7 st. mulmholkar satts upp (2018).

Datainsamling och analyser

Enligt åtgärdstabellen skulle det för aktuell programperiod utföras följande gällande datainsamling och analyser:

Tabell 3.

Datainsamling och analyser	Län	Genomförts
Inventera äldre och potentiella områden för brunoxe.	H, K	Delvis
Undersökning av plattkäkbaggens frekvens i boklågor	M	Nej
Undersökning av plattkäkbaggens frekvens i tallågor	I	Ja
Söka efter ytterligare lokaler där blanksvart rödrock och plattkäkbagge lever kvar.	H	Delvis. Påbörjat.
Beräkna hur stora de lokala populationerna av svart guldbagge är.	H	Nej. Ej prioriterat p.g.a. för hög kostnad.
Inventering av värdräd, inkl. potentiella sådana inom 100 år, för svart guldbagge där arten förekommer.	Aktuella län (ej U, K)	Nej. Ej prioriterats.
Uppföljning av mulmholkar.	Aktuella län	Delvis. Genomfört inom Life BTG.
Följa nedbrytningen och på sikt även förekomsten av arterna i utlagda eklågor.	H, K	Nej. Ej aktuellt än, behövs längre tid.

Inventering och uppföljning

Blekinge

2017 gjordes en dokumentation av träd med förekomst av brunoxe inför restaurering på Tromtö. 2017 gjordes även en inventering av vedlevande arter i 10 faunadepåer i länet, varav en på Tromtö. Rapport finns.

2021 gjordes uppföljning av de mulmholkar som satts ut inom Life BTG, varav tre holkar undersöktes på Tromtö. Rapport finns.

Gotland

Under 2022 gjordes en översiktlig inventering och undersökning av substratval för plattkäkbagge på Gotska sandön. Försök till bedömning av substratfrekvens samt förslag på skötselåtgärder. Rapport kommer. Bekostas även av Biogeografisk uppföljning av smal skuggbagge (som ingår i ÅGP skalbaggar på nyligen död tall).

Kalmar

Inventering av brunoxe har påbörjats i Björnö naturreservat.

Uppföljning av gamla förekomster och sökning efter ytterligare lokaler där blanksvart rödrock och plattkäkbagge lever kvar, har påbörjats i Hornsöområdet.

Beräkning av hur stora de lokala populationerna av svart guldbagge är har inte gjorts. Det skulle kräva fångst – återfångst, vilket inte har kunnat finansieras.

Kronoberg

2020 gjordes en uppföljning av utlagda grova ekstockar på en lokal för svart guldbagge. Stockarna lades ut 2016 i Toftaholms Naturreservat. Uppföljning kommer även göras under 2023.

Södermanland

En inventering av läderbagge utfördes inom LIFE Coastal benefit 2019, där även förekomst av arter i det här programmet noterades. Rapport finns.

Västmanland

Ett område med känd förekomst av svart guldbagge besöktes under 2020.

Västra Götaland

2017 gjordes en inventering i 13 värdefulla ekmiljöer i Bohuslän och västra delen av Västra Götaland. Inventeringen utfördes med fönster- och mulmfällor. Rapport finns.

2018 genomfördes en inventering i 12 värdefulla ekmiljöer spridda i Västra Götaland. Inventeringen utfördes med fönster- och mulmfällor. Rapport finns.

2019, 5 områden med ädellövskog och gamla skyddsvärda ekar inventerades med hjälp av skalbaggsfällor.

2020 inventerades arterna i åtgärdsprogrammet på två lokaler.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2017–2022 har uppgått till 745 839 kr (se tabell 4). Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansörer genomförts till en kostnad av 116 000 kr (kända kostnader, verkliga summan är högre). De andra finansörerna består av skötselanslaget, Kungsbarkarö kommun, Life BTG, LIFE Coastal benefit 2019, Landsbygdsprogrammet, åtgärdsprogrammen för läderbagge, särskilt skyddsvärda träd, skalbaggar i nyligen död tall och skalbaggar i äldre död tallved, Biogeografisk uppföljning av smal skuggbagge, Skogsstyrelsen/Naturnära jobb.

Tabell 4.

Åtgärd	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering				12 983	17 061		30 044
Aktiva åtgärder i fält	88 072		10 000	109 650	35 641		243 363
Datainsamling & analyser	70 711	252 959	71 096	44 422	3244	30 000	472 432
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2017-2022</i>	158 783	252 959	81 096	167 055	55 946	30 000	745 839

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Dialog och samverkan

Olika informationsinsatser som kurser och tryckning av skyltar har lett till att fler har fått kunskap om åtgärdsprogrammets arter och dess livsmiljöer. En ökad kunskap leder till att lokalerna där arterna finns sköts på ett bättre sätt. En ökad kunskap bland allmänheten ger förståelse för varför gamla och döda träd är viktiga att bevara.

Samverkan med andra aktörer

Att samverka med andra aktörer är en viktig del i arbetet med åtgärdsprogrammen. Eftersom medlen är begränsade behöver de växlas upp genom olika samarbeten. Samarbetena leder även till ökad kunskapsspridning om programmets arter och naturvård.

Inom programperioden har Ågp-verksamheten samarbetat med följande aktörer: Skogsstyrelsen, Naturnära jobb, Sveaskog, kommuner, Life Bridging the Gap, Life Coastal Benefit, Biogeografisk uppföljning, Västkuststiftelsen samt markägare och djurhållare. Kontakt och dialog med markägare är särskilt viktig för att skapa en långsiktig skötsel i marker utan områdesskydd.

Bild 1. Friställning av träd i Fornanäs, i samarbete med Ronneby kommun.

Interna samarbeten inom Länsstyrelsen: landsbygd (Ett rikt odlingslandskap) och naturvårdsförvaltning. Samordning har även skett med följande åtgärdsprogram: särskilt skyddsvärda träd, skalbaggar i äldre död tallved, skalbaggar i nyligen död tall och läderbagge.

Områdesskydd

Personal från ÅGP har deltagit i arbetet med en ny skötselplan för Gotska sandöns nationalpark vilket möjliggör åtgärder för plattkäkbagge inom området. På en lokal i Blekinge där svart guldbagge finns (Elleholm) föreslogs naturvårdsavtal, men markägarna var ej intresserade av något avtal på denna mark. Istället diskuterades hur marken kan skötas genom bete och jordbruksstöd. En rådgivning kring detta är planerad 2023.

Kalmar har jobbat med skydd av områden i anslutning till Halltorps naturreservat. Två nya reservat har bildats (Rälla-Ekerum och Västra Sörby) och ytterligare ett är på gång söder om Rälla-Ekerum. Därmed finns nu ett stort sammanhängande skyddat område i naturreservaten från Strandskogen i norr, Halltorp söder därom, Västra Sörby och Mossberga-Vipetorp öster om Halltorp samt Rälla-Ekerum söder om Halltorp. Personal från ÅGP har bistått med kompetens vid arbetet med områdesskydd och vid revidering av skötselplaner.

I Västmanland jobbar man med att få till områdesskydd på en lokal (Älghagen) med svart guldbagge som i dagsläget är oskyddad. Är dock ännu ej i hamn men positiv markägare.

Restaurering och skötsel

Frihuggning/friställning av träd har gjorts i flera län, vilket har förbättrat förutsättningarna för att träden ska kunna överleva längre. Om träden växer igen är risken stor att de dör i förtid och därmed försvinner livsmiljöerna för många arter. I flera län genomförs även frihuggningar av träd inom andra program och inom andra delar av länsstyrelsen, vilket också gynnar arterna i åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor. Bland annat har frihuggningar utförts inom åtgärdsprogrammen för särskilt skyddsvärda träd och läderbagge men även inom naturvårdsförvaltningen.

Bild 2. Uppsättning av Mulmholk på Tromtö.

För att öka substrattillgången för arterna har man inom programperioden jobbat med flera olika åtgärder. Utläggning av stockar och skapande av faunadepåer har varit en viktig del som på ganska ”kort” tid kan ge effekt. Stockar har lagts ut på minst 5 lokaler, men även på ytterligare lokaler i samband med friställning av träd.

En annan åtgärd som ökad tillgången på lämpligt habitat är tillverkning och utsättning av mulmholkar. Totalt har 39 mulmholkar satts ut under programperioden i de olika länen.

På Gotska sandön har man gjort en naturvårdsbränning på 20 ha för att skapa mer lämpligt habitat för plattkäbbagge. Fler bränningar planeras framöver.

Samarbeten och delaktighet i andra projekt har också resulterat i bra åtgärder för programmets arter. Till exempel har flera åtgärder gjorts inom projektet Life Bridging The Gap som pågick under åren 2016–2023. Ett av projektområdena var Tromtö, där både brunoxe och svart guldbagge förekommer. Där restaurerades 45

ha igenväxt ekhagmark. Delar av området var mycket igenväxt innan projektet, och åtgärden har både räddat en stor mängd gamla ekar, och skapat förutsättningar för efterträdare att bli framtida jätteekar samt genererat mycket död ved. Utöver detta har 13 mulmholkar placerats ut inom området.

Datainsamling och analys

Inventering och uppföljning

Inventering av arterna i åtgärdsprogrammet har gjorts i flera län, se tabell 5. Två nya lokaler hittades under inventeringarna, en för plattkäkbagge och en för svart guldbagge. Fynden har lagts in i Artportalen.

Tabell 5.

Lokal	Inventering år	Art	Fynd	Kommentar
Blekinge, Tromtö	2017	Brunoxe och svart guldbagge	Inga fynd	Eftersökt i en faunadepå vid inventering av faunadepåer i länet.
Gotland, Gotska sandön	2017	Plattkäkbagge	Två fynd av arten på ny lokal .	I samband med kurs.
Gotland, Gotska sandön	2022	Plattkäkbagge	Fynd i 4 lågor	
Södermanland, Sävö	2017	Svart guldbagge	Fragment av 5 individer hittades, samt ev spillning i ytterligare 5 ekar.	Hittades vid inventering av läderbagge inom Life Coastal Benefit.
Västmanland, Älghagen och Jägaråsen	2020	Svart guldbagge	4 imago hittades vid Älghagen och 3 (varav 2 döda) imago hittades vid Jägaråsen	
Västra Götaland, Kragenäs naturreservat, Bohuslän	2017	Svart guldbagge	En ny lokal för arten hittades	
Västra Götaland, 12 lokaler	2018	Svart guldbagge	Fynd av arten gjordes vid Tunhems ekhagar	
Västra Götaland, 5 lokaler	2019	Svart guldbagge	Ett fynd gjordes på vid Tunhems ekhagar	
Västra Götaland, 2 lokaler	2020	Svart guldbagge	Inga fynd	

Då uppföljning av utlagda ekstockar i Toftaholms naturreservat, Kronoberg, genomfördes 2020 gjordes inga fynd av svart guldbagge. Man konstaterade dock att stockarna hade fått rötande vedsvampar och börjat att utveckla håligheter sedan de lades ut 2016.

Inom Life projektet Bridging the Gap sattes 480 mulmholkar upp. På 39 av dessa gjordes en uppföljning efter 3 år, varav några av dem står inom områden där svart guldbagge finns (Tromtö). Vid uppföljningen hittades inga av programmets arter men flera andra naturvårdsintressanta arter.

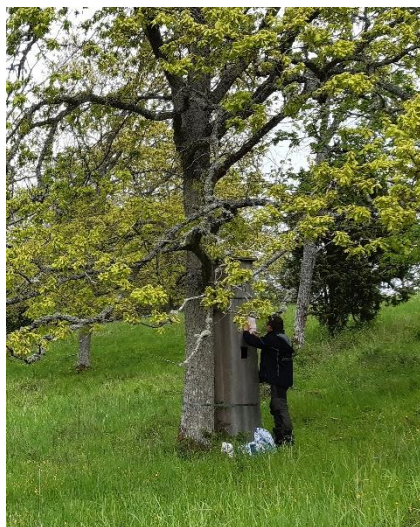

Bild 3. Uppföljning av mulmholk.

Inventering och undersökningen av substratval på Gotska sandön visade att arten är mer spridd på ön än tidigare känt samt på en bräddning av habitatkrav. Till exempel användes även klenare lågor (ner till cirka 20 cm i diameter) som inte ligger solexponerat. Undersökningen visade även att en mindre mängd brunröta i stockarna kan räcka och att veden kan vara relativt torr (ej helt) samt med en lägre nedbrytningsgrad. Denna information om substratval kan även vara tillämpbar på fastlandet vid eftersök av arten. Frekvensbedömningen gav att det finns rikligt med lämpliga lågor på ön. Man kom även fram till att man bör skydda brunrötad ved vid bränning samt skapa återkommande död ved i trivialbestånd. Inventeringen har lett till att kunskapen om arten har ökat och hotbilden minskat.

Populationsutveckling

Utifrån de data som finns är det svårt att uttala sig om arternas populationsutveckling inom programperioden. Arterna i programmet förekommer endast på få lokaler vilket gör att framtidsutsikterna är osäkra. På de lokaler som är skyddade ser läget bättre ut, men några lokaler saknar fortfarande skydd. På Gotska sandön har man fått ett bättre kunskapsläge om plattkäkbagge vilket minskat hotbilden något.

Slutsatser

I det här avsnittet redovisas en kortfattad bedömning av genomförda åtgärder och måluppfyllelse, samt rekommendation om programmets eventuella fortsättning.

Röjning och friställning av hålträd/gamla träd samt restaurering av betesmarker är viktiga åtgärder och högt prioriterat i länen. Även viktigt att röja fram efterträdare för att få en kontinuitet i lämpliga träd. Dessa åtgärder gör stor nytta men kräver långsiktig skötsel. På lokaler utan skydd kan detta vara ett problem, men ett aktivt ÅGP-arbete med informationsinsatser och skötselavtal, kan ändå göra att arterna kan leva kvar i dessa områden.

En hotbild som finns mot arterna i programmet är ju att vi generellt har ett generationsglapp hos skyddsvärda ekar, och dåligt med ersättningsträd på många håll vilket kommer att leda till problem på längre sikt. Därför är det bra att jobba med de olika insatser som föreslås i åtgärdstabellen, som utläggning av stockar.

Utläggning av stockar är en bra och enkel åtgärd som kan ge effekt på förhållandevis kort tid. Det svåra är att få tag på dem. Ett sätt att få mer död ved i landskapet är att ställa högre krav på att lämna stockar vid samråd om nedtagning av skyddsvärda träd, även i områden som inte är skyddade. Utläggning av stockar behöver fortsätta utvärderas och följas upp för att se om dessa kolonieras av svart guldbagge. Väljer de att lägga ägg i liggande stockar (och lyckas kläckningen här?) eller har de bara hittats i träd som fallit och redan varit koloniserade då de stod upp? I Västmanland har man till exempel bara hittat svart guldbagge i lågor. Nedbrytningen av stockarna tar dock väldigt lång tid. Hur lång tid tar det för dem att bli lämpliga som habitat? Behöver de liggande stockarna ha håligheter för att de ska kunna kolonieras? De stockar som lagts ut i Kalmar län har inte gjorts någon uppföljning på under programperioden, då de inte anses lämpliga ännu.

Vid förra slutredovisningen och uppdateringen av åtgärdsprogrammet föreslogs att uppsättning av mulmholkar skulle ingå som en åtgärd för svart guldbagge. Detta verkar ha fallit bort i slutversionen och står inte med i åtgärdstabellen. Dock står ”uppföljning av mulmholkar” med som åtgärd i tabellen. Flera län har ändå valt att arbeta med att sätta upp holkar eftersom det är ett bra komplement i arbetet med att bevara svart guldbagge. Då det inte alltid går att få tag på lämpliga stockar att lägga ut är mulmholkar ett bra alternativ. Dock vet vi inte än hur bra effekt de har på arten. Det tar tid att utvärdera detta på grund av att arten kommer sist i successionen, men holkarna ger ändå en positiv effekt då de även gynnar andra arter i samma miljö, som till exempel läderbagge. Mulmholkar har tidigare visats kunna fungera som habitat för ca 70% av arterna knutna till hålträd.

I Östergötland kommer ett nytt projekt startas igång under 2023 där man ska testa vilka olika typer av spån och löv med mera som fungerar bäst i mulmholkarna. Det skulle även vara intressant att testa att lägga mulmholkarna ner, samt att utvärdera

mulmholkar gjorda av grova ekstockar, som gröpts ur och fyllts med rödmurken ekved blandat med löv och kvistar.

En annan åtgärd som inte finns med i åtgärdstabellen är veteranisering, vilket skulle kunna finnas med som ett alternativ till utläggning av stockar. Framförallt för att gynna svart guldbagge, men även de andra arterna på sikt.

Ytterligare en åtgärd som inte står med i åtgärdstabellen men som skulle kunna läggas till är bränning, vilket Gotland har jobbat med. Bränning skapar mer död och solbelyst ved.

Under programperioden har svart guldbagge och plattkäkbagge inventerats. Inventering av de andra två arterna i programmet (blanksvarv rödbeck och brunoxe) samt plattkäkbagge har påbörjats i Kalmar län. När det gäller plattkäkbagge skulle kanske sökbilden kunna bräddas på fastlandet också, till att även gälla brunrötad tall i miljöer med kontinuitet av lågor, i de trakter arten förekommer.

Åtgärdsprogrammet berör fyra olika arter med lite olika habitatkrav. Tre av arterna väljer främst lågor av ek men även andra trädslag, medan svart guldbagge egentligen främst verkar leva i stående hålträd i sent successionsstadium. Denna miljö liknar mer läderbaggens och hade kanske passat bättre att ingå i det åtgärdsprogrammet? Åtgärder för läderbagge gynnar ju dock även svart guldbagge på sikt även om arterna inte är med i samma åtgärdsprogram.

Målen som är uppsatta för programmet har inte helt uppnåtts men de är realistiska. Mål som är svåra att nå är dock mängden stockar och grova döda ekar. Det är inte så lätt att få tag i lämpliga grova stockar att lägga ut eftersom vi förstås helst inte vill ta ned dessa träd. Och vi vill helst ha träd som inte har transporterats så långt utan kommer ifrån närområdet, på grund av risk för spridning av sjukdomar och arter. Det är även lång leveranstid att få fram grova gamla/döda träd, men att friställa befintliga grova träd ger ju dock snabb effekt.

Flera län har lågprioriterat arbetet med detta åtgärdsprogram och inte redovisat så många specifika åtgärder för dess arter. Dock har ändå många åtgärder gjorts inom andra program såsom läderbagge och skyddsvärda träd samt Life-projekt, som har gynnat arterna. Några län (Skåne och Östergötland) har inte arbetat specifikt med programmet alls på grund av prioriteringar. Jönköpings län (ej med som berört län?) har i dagsläget inga av programmets arter och har inte arbetat med programmet. Dock ligger lokalen för svart guldbagge i Kronoberg nära gränsen, så det är inte omöjligt att arten finns även där.

Arbetet med åtgärdsprogrammet för skalbaggar i eklågor ger ytterligare tyngd till att arbeta med värdefulla trädmiljöer.

Samtliga län bedömer att det är viktigt att programmet finns kvar och anser att det bör förlängas. En uppdatering av åtgärdstabellen behövs också.

Publikationslista

Bohman, P & Lundkvist, H. 2022. *Översiktlig Inventering av Prostomis mandibularis på Gotska sandön 2022*. Naturcentrum AB. Rapport 11 sidor. Opublicerad.

Franc, N. 2017. *Vedlevande insekter i ekmiljöer, Länsstyrelsen i Västra Götaland 2017*. Naturcentrum AB. Opublicerad.

Jansson, N., Hedin, J. & Youssif, C. 2022. *Uppföljning av åtgärder som gjorts för att gynna vedlevande skalbaggar inom projektet LIFE Bridging the Gap Rapport 2022:40*. Länsstyrelsen Östergötland.

Mellbrand, K. 2019. *Rapport från inventering av läderbagge och mulmknäppare på fyra skärgårdslokaler 2019*. Länsstyrelsen Södermanlands län.

Pro Natura 2018. *Vedlevande insekter från insamlingar under sommaren 2018, Länsstyrelsen i Västra Götaland*. Pro Natura. Opublicerad.